

PREGLED UPRAVNEGA RAZVOJA PAZINSKE GROFIJE V LETIH OD 1374 - 1809

Daniela JURČIČ-ČARGO

arhivist, Arhiv Republike Slovenije, 61000 Ljubljana, Zvezdarska 1, SLO
archivista, Archivio della Repubblica di Slovenia, Lubiana, SLO

IZVLEČEK

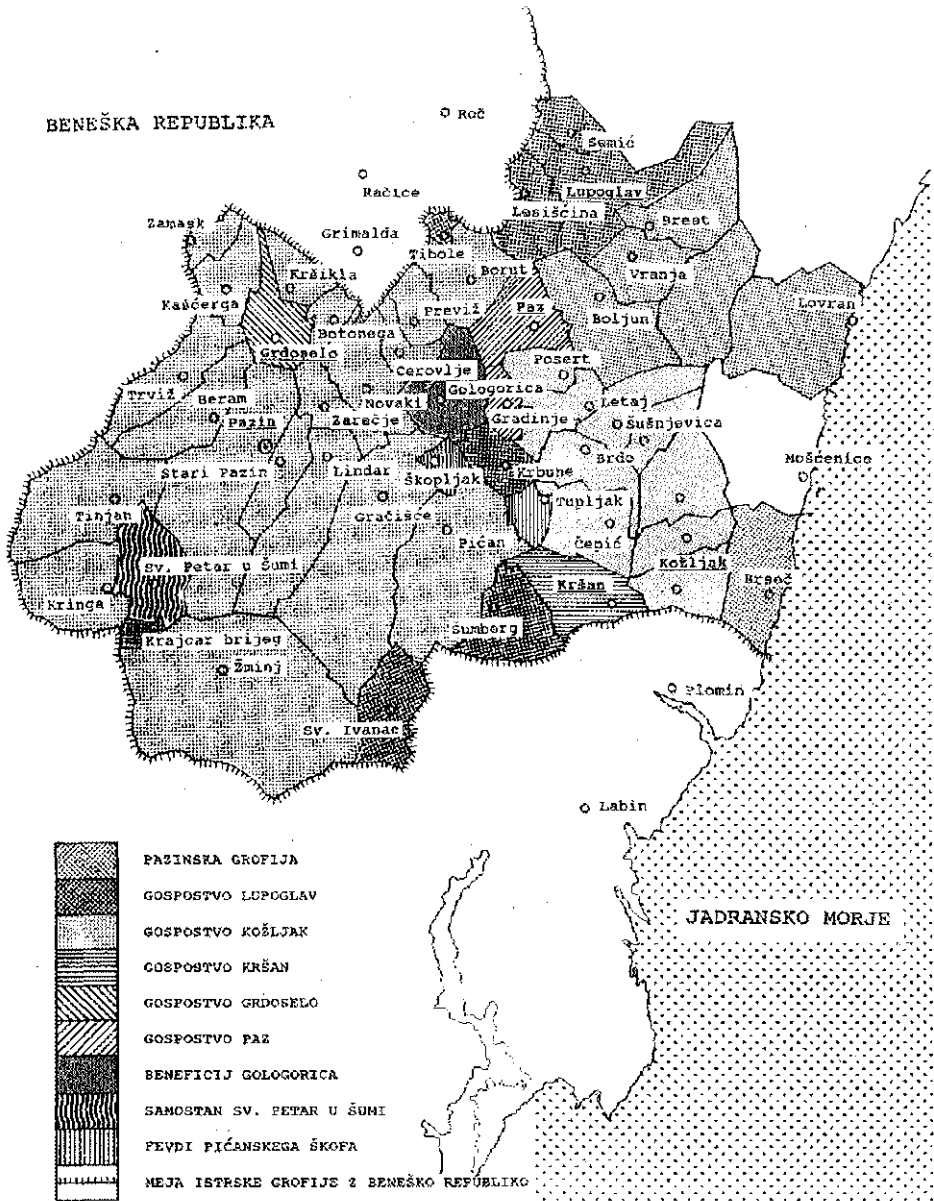
Prispevek prebran na seminarju "Enotna in/ali neenotna Istra" obravnava upravni razvoj Pazinskega fevda od časov, ko je že formirana Pazinska grofija kot deželno knežje posestvo prešla v roke Habsburžanov (1374. leta), do časov Napoleonovih vojn, ko sta bivša beneška in bivša avstrijska Istra postali upravno enotno ozemlje. Opisuje nemški administrativni sistem, njegove uradnike ter se delno dotika problema odnosa oblasti do Pazinske grofije in njenih podložnikov.

UVOD

Pričujoči prispevek je kratka analiza upravnega razvoja Pazinskega fevda od časov, ko je sicer že formirana Pazinska grofija prešla iz rok goriških grofov v roke Habsburžanov (ti so začeli širiti svoja posestva na slovensko etnično ozemlje), do francoske dobe, ko je bila med dve državi razdeljena Istra združena v upravno celoto v okviru Ilirskih provinc. Prispevek je prebran na seminarju "Enotna in/ali neenotna Istra", ki ga je pripravilo Zgodovinsko društvo za južno Primorsko 11. decembra 1991 z namenom predstaviti različenosti med nemškim in beneškim upravnim aparatom v Istri. (Beneški upravni aparat je predstavil D. Darovec.)

Literatura, ki daje vpogled v omenjeno tematiko, je skopa in omejena na posamezne probleme v razvoju Pazinske grofije in se samo do določene mere dotika razvoja upravnega aparata. Temeljno delo o zgodovini Pazinske grofije nasploh je delo Camilla de Franceschija: "Storia documentata della Contea di Pisino"¹, v katerem sem našla osnovo za raziskovanje problema uprave Pazinskega fevda. Delo je morda preveč ideološko obarvano in v posameznih delih teksta pogrešamo kritični znanstveni aparat, vendar pa po drugi strani ponuja osnovo, na kateri se gradi naše znanje o Pazinski grofiji.

1 Camillo de Franceschi: Storia documentata della Contea di Pisino. Delo je po avtorjevi smrti objavil sin Carlo v Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria (dalje AMSI), N.S., vol. X, XI, XII, Venezia, 1963.

Istrska grofija po letu 1535

Delo je zanimivo predvsem zaradi objave virov in zaradi citiranja virov, ki nam niso več dostopni. V novejši historiografiji ni bilo zanimanja za celovit prikaz razvoja omenjenega območja, najverjetneje zaradi neurejenega (na primer v Zgodovinskem arhivu Pazin) ali po številnih fondih razmetanega in s tem brez ustreznih pripomočkov za uporabo nedostopnega arhivskega gradiva (na primer v Arhivu R Slovenije so drobci gradiva shranjeni v najmanj desetih fondih)². Izšle so le številne manjše razprave, ki opozarjajo na posamezne probleme v okviru zgodovinskega razvoja pazinskega fevda³.

Razvoj Pazinske grofije 1374 - 1809

Ko se je v 13. stoletju začela formirati oblast deželnega kneza in so se s tem do tedaj skoraj samostojna zemljiška posestva povezovala v trdnejše celote, so si v Istri to močno deželnoknežjo oblast ustvarili goriški grofje na podlagi bogate lastne in fevdne zemlje. Od začetka 14. stoletja se je njihova posest ločila od oglejske in beneške posesti v Istri kot grofija (ali knežija) Istra.⁴

Po drugi delitvi goriških posesti je t.i. istrska veja goriških grofov dobila posestva v Istri, na Krasu in v Slovenski marki. Albertu IV. Goriškemu so v Istri pripadla gospostva Pazin, Lupoglav, Kožljak, Rakalj, Lovran, Brseč, Barban, Pićan, Trviž, Žminj in Momjan.⁵

Trinajsto in štirinajsto stol. je čas ustvarjanja habsburškega dinastičnega teritorija in prodora preko Kranjske in Krasa proti Jadranskemu morju. Na podlagi recipročnega dednega pakta iz leta 1364 so s smrtjo Alberta IV. Goriškega, zadnjega iz rodu goriških v Istri, Pazinska grofija, Kras in Slovenska marka z Metliko pripadle avstrijskima vojvodama Albertu III. in Leopoldu III. Z listino, izstavljeno v Ljubljani 5. julija 1374, je Leopold III. obljubil duhovščini, plemstvu, vitezom in vsem prebivalstvu Pazinske grofije spoštovanje njihovih dotedanjih pravic.⁶ Pazinska grofija in knežija v Slovenski marki sta sprva ostali ločeni od Kranjske. Med leti 1438 in 1441 je postala Pazinska grofija priključeno gospostvo Kranjske (angereihete Herrschaft).⁷

2 Ema Umek: Arhivsko gradivo za območje Istre, Reke, Hrvaškega primorja in otokov v arhivu SR Slovenije. Vjesnik historijskih arhivov u Rijeci i Pazinu (dalje VHARP), zv. XXIII, Pazin-Rijeka, 1980, str. 237-240.

3 V povojnem času so o zgodovini Istrske grofije pisali hrvaški in slovenski zgodovinarji (omenjam samo tiste avtorje, katerih dela so mi bila dostopna): gospodarsko zgodovino so raziskovali dr. Danilo Klen, dr. Vjekoslav Bratulić, Ivan Grah, Janez Sumrada, dr. Ferdo Gestrin, mag. Darinko Munić; nekatere pravne probleme sta obdelala prof. dr. Lujó Margetić in dr. Klen; cerkveno zgodovino in nekatere virov sta objavila I. Grah in Ivan Erceg; o etničnih gibanjih sta pisala dr. Miroslav Bertoša in dr. Bratulić, o družbenih gibanjih, uporih, upravi in funkcijah te uprave (npr. o županah) pa dr. Bertoša, dr. Bratulić, I. Grah, dr. Nada Klaić in dr. Milko Kos.

4 Majda Šmole: Graščine na nekdanjem Kranjskem, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1982, str. 32-33

5 ibidem, str. 33

6 Listino je objavil De Franceschi, C. n. d., str. 390-391

7 Milko Kos: Srednjeveška kulturna, družbena in politična zgodovina Slovencev; v: Postanek in razvoj Kranjske. Slovenska matica, Ljubljana, 1985, str. 225

Ko je Beneška republika (leta 1420) dokončno uničila oblast oglejskih patriarhov, sta se na istrskem polotoku znašli ena nasproti drugi dve veliki sili: Avstrija, lastnica Istrske grofije, in Beneška republika, posestnica širokih področij na severnem in zahodnem delu polotoka, njegovega južnega dela ter območij na vzhodno-kvarnerki obali. Istrska grofija je predstavljala fevdalni sklop deželnoknežje posesti in velikega števila majhnih gospostev. Zato je treba opozoriti na razmejitvev pojmov Pazinska grofija (Grafschaft Mitterburg, Contea di Pisino) - ta je predstavljala upravni pojem in deželnoknežjo komorno posest - od pojma Istrska grofija (Grafschaft Isterreich, Contea d'Istria) - slednja je bila politični pojem in je obsegala celoten teritorij pod oblastjo Habsburžanov s številnimi gospostvi in posestvi. V drugi polovici 15. stol. je Istrska grofija obsegala Pazinsko grofijo (znotraj katere so bili vaški in mestni komuni: Žminj, Kringa, Tinjan, Pazin, Stari Pazin, Lindar, Gračišče, Pićan, Trviž, Beram, Brestovica, Zarečje, Novaki, Cerovlje, Previž, Bōrut, Kršikla, Grimalda, Vrh, Sovinjak, Zamask, Kaščerga, Boljun, Vranja, Brest, Učka, Lovran in Brseč) ter gospostva Lupoglav, Kožljak, Kršan, Golgorica, Račice, Momjan, Buzet, Barban in Paz, beneficij v Golgorici, fevdalni kompleks samostana Sv. Petra u Šumi in fevdalna posestva pićanskega škofa. Meja med beneškimi in habsburškimi posestvi v Istri se je dokončno izoblikovala po devetletni vojni med Benečani in cesarjem Maksimilijanom I (1508-1516). Z mirovno pogodbo, sestavljeno v Trentu 1535. leta, je Istrska grofija izgubila Momjan, Buzet, Barban, Račice, Pazinska grofija pa komune Sovinjak, Vrh in Grimaldo.⁸ Žal niti ta niti kasnejše mirovne pogodbe niso mogle zagotoviti dokončnega in trdnega miru na meji med dvema državama v Istri. Sožitje so kalili manjši obmejni spori, ki so kazali nasprotja obeh velikih sil. Prebivalstvo je z obeh strani zloglasnih "kunfinov" preživljalo težke čase, predvsem takrat, ko so se na meji pojavljale prave zapore, bodisi zaradi grozeče kuge in drugih nalezljivih bolezni bodisi zaradi nasprotij med dvema državama.

Po smrti Maksimilijana I. sta si njegova dediča leta 1521 razdelila avstrijske dedne dežele. Karel V., španski kralj, je postal nemški cesar. Njegovim posestvom v Italiji in Španiji so se pridružile Goriška grofija, Trst, Reka s Krasom, Pazinska grofija in druga posestva v Istri ter Metliška marka. Ferdinand je postal avstrijski nadvojvoda in je dobil Štajersko, Koroško in Kranjsko.⁹ Toda ta delitev, ki bi povzročila precejšnje spremembe v upravi in življenju omenjenih pokrajin, je spodletela zaradi močnega odpora kranjskih in koroških deželnih stanov, ki so zahtevali vnovično združitvev Kranjske in Koroške. Istrska grofija je tako ostala Kranjski priključeno gospostvo.

Zmagovite vojne Napoleona Bonaparetja, ki je leta 1797 dokončno uničil "presvetlo kraljico morja" in istega leta začel pritiskati tudi na habsburška ozemlja, so porušile tri in pol stoletja dolg sistem vladanja na istrskem polotoku. V Schönbrunskem miru (14. 10. 1809) je poražena Avstrija odstopila Napoleonu Kranjsko, Zgornjo Koroško, Goriško,

8 De Franceschi, C. n.d.; glej zemljevid.

9 Zgodovina Slovencev; v: Prva kriza fevdalne družbe Začetki centralizirane države, Kmečki upori, Cankarjeva založba, Ljubljana, 1979, str. 225-252

Trst, Pazinsko grofijo, Civilno Hrvaško med Savo in Jadranskim morjem, Reko in šest polkov Vojne krajine.¹⁰ S posebnim dekretom je Napoleon še istega dne ustanovil Hirske province, ki so poleg omenjenih ozemelj obsegale še ozemlje bivše Beneške Istre, Dalmacijo, Boko Kotorsko in ozemlje Dubrovnške republike. Upravno so province radelili na intendance. Istrska intendantca se je delila na štiri distrikte in je štela 242.683 prebivalcev.¹¹

Uprava Pazinske grofije

Notranjeavstrijska dvorna komora v Gradcu je upravljala in nadzorovala upravo Pazinske grofije, deželno knežje komorne posesti. Upravo je vodil pazinski glavar (ali kapetan, Hauptman), obenem vladarjev namestnik v celotni Istrski grofiji.¹² Glavar je upravo vodil sam ali s pomočjo svojega namestnika - oskrbnika grofije (Verweser, Verwalter). V času cesarjev Friderika III. in Maksimilijana I. so bili pazinski glavari člani lokalnega plemstva s Krasa in iz Julijske krajine. Po ponovni priključitvi Pazinske grofije Kranjski 1521. leta je postal Kranjski vicedomski urad v Ljubljani kot inštanca komorne uprave na nivoju dežele nadrejen upravnemu aparatu komorne posesti v Pazinu.¹³

Konec 15. in v začetku 16. stol. so postajala deželno knežja gospostva breme vladarju ter niso več imela nobene vloge pri vzdrževanju oblasti v posamezni deželi. Zato je deželni knez dajal taka gospostva, predvsem zaradi lastnih fiskalnih interesov, v zastavo ali rešilni kup (to so t.i.m. zastavljena gospostva ali Pfandschillingherrschaften).¹⁴

Leta 1525 je nadvojvoda izročil Pazinsko grofijo v zastavo Jakobu Drerju, dotodanjemu pazinskemu glavarju.¹⁵ Leta 1532 je bil pazinski fevd prodan ptujskemu meščanu Adamu Moškoni za 26 000 renskih goldinarjev s pravico do rešilnega kupa. Moškoni so imeli Pazinsko grofijo v zastavi do leta 1588. Med leti 1588 in 1644 so se v Pazinski grofiji zamenjali številni zakupniki. Leta 1644 je prodana grofom Flanginijem, nato pa leta 1660 knezom Portia.¹⁶ Že leta 1665 je Janez Ferdinand grof Portia z dovoljenjem cesarja Leopolda I. prodal Pazinsko grofijo Janezu Vajkardu grafu Auerspergu.¹⁷ Cesar je nad posestvom zadržal le pravice, ki so izvirale iz teritorialne suverenosti.¹⁸ Auerspergi so v letih 1668 - 1695 kupili še gospostva Kršan, Kožljak z gradovi Kožljak, Belaj

10 Majda Smole: Glavni intendant Hirskih provinc 1809-1813. Publikacije arhiva SR Slovenije, Inventarji, Serija: Arhivi samoupravnih organov in oblastev, zv. I, Ljubljana, 1973, str. 7 - 11

11 ibidem, str. 7

12 Janez Šumrada: Podložniško prebivalstvo komornega gospostva Pazin v tridesetih letih 16. stoletja, VHARP, zv. XXVI, Pazin-Rijeka, 1983, str. 81-101

13 ibidem, str. 81

14 Sergej Vilfan: Pravna zgodovina Slovencev od naselitve do zloma stare Jugoslavije, Slovenska matica, Ljubljana, 1961, str. 323-324

15 De Franceschi, C. n.d., str. 71-72

16 ibidem, str. 111-113

17 ibidem, str. 116; M. Smole: Graščine, n.d., str. 342

18 Grofija je postala last Auerspergov (Turjaških), cesarju je pa še vedno plačevala komorne davke.

in Paz ter jih vključili v Pazinsko grofijo.¹⁹ Do zamenjave lastnikov je prišlo zopet leta 1701,²⁰ ko je Notranjeavstrijska dvorna komora kupila Pazinsko grofijo od Franca Ferdinanda grofa Auersperga. Leta 1702 je Pazinska grofija skupaj z gospostvi Socerb in Podgrad postala last grofov Petazzi. Omenjena posestva so potem prešla v roke markijem de Prie, rodbini iz Piemonta.²¹ Zadnja sprememba lastnikov se je zgodila leta 1766, ko je Janez Anton Turinetti marki de Prie prodal Pazinski fevd grofu Montecuccoliju za 220 000 goldinarjev. Gospostvo je skupaj z imetjem v Pićnu, bivšo prebendo v Žminju, bivšim Marijinim beneficijem v Kringi, vojašnico in hišo Pucić v Pazinu, opekarno v Kaščergi ter nekaterimi zemljiškimi parcelami v katastarski občini Pazin tvorilo Montecuccolijev fidejkomis. Njihova last je bil do leta 1878.²²

Upravni sistem grofije se je delil v tri skupine: politično-vojaško, fiskalno in sodno.²³ Politično-vojaška uprava je skrbela za javni red in varnost v Pazinski grofiji in na njenih mejah. V času mira je oskrbovala le manjše število najetih vojakov in stalnih čuvajev, v času vojne pa so se na za to določenem mestu zbirali vsi za orožje sposobni možje v Pazinski grofiji, ki so skupaj z rednimi oddelki milice in s cesarskimi najemniki branili meje.²⁴ Fiskalna uprava je skrbela za zbiranje davkov in ostalih urbarialnih dajatev. Zaradi svoje specifične uprave v času nadoblasti goriških grofov je Istra, kot Kranjski priključeno gospostvo, imela poseben lastniški sestav in je spadala v komorno obdavčenje. Mnogim domačim fevdalcem ni šlo v račun stanovsko obdavčenje, ki so ga hoteli vpeljati kranjski deželni stanovi. Pravno vprašanje deželnih davkov v Istri se je zato vleklo v nedogled.²⁵ Po reformi urbarja v drugi polovici 16. stol., ko so upravo v Pazinski grofiji že vodili zastavni upravitelji, je bila ustanovljena instanca "protupisarja" (Gegenschreiber). Ta je nadzoroval finančno upravo ter za svoje delo odgovarjal Notranjeavstrijski dvorni komori, ki ga je tudi plačevala.²⁶ Sodno upravo je vodil deželni sodnik (Landrichter), ki so ga v času nadoblasti goriških grofov imenovali Goriški grofje sami, v času Habsburžanov pa pazinski glavar.²⁷ Sodil je skupaj z desetimi predstavniki ljudstva (t.i. deželani) v težjih kazenskih zadevah. Za manjše kazenske zadeve in prestopke je bila pristojna avtonomna sodna instanca na nivoju vaških komunov. Plemstvo v Pazinski grofiji in v Slovenski marki z Metliškim ozemljem je imelo po privilegiju iz leta 1365 pravico do sodstva pred lastnim glavarjem in ni bilo podrejemo ljubljanskemu ogradnemu sodišču. Ker zaradi maloštevilnosti ni moglo sestaviti svojo pravdo, se je pustilo soditi pred sodišči, ki so sodila tudi drugim plastem prebivalstva.

19 De Franceschi, C. n.d., str. 117

20 ibidem, str. 118

21 ibidem, str. 119

22 M. Smole: Graščine, n.d., str. 342-343

23 De Franceschi, C. n.d., str. 133; M. Bertoša: Mletačka Istra u XVI i XVII stoljeću II, v: Pazinska knežija: gospodarski nazadak, feudalni pritisci i seljački otpori, Pula, 1986, str. 407-420

24 To je tako imenovana črna vojska, v Istri imenovana tudi črnida. V: Vilfan S., n.d., str. 320

25 Vilfan S., n.d., str. 320

26 De Franceschi, C. n.d., str. 136-137

27 ibidem, str. 134-140

Po letu 1530 so kranjski deželni stanovi dosegli, da so bili istrski fevdaci podrejeni ljubljanskemu ograjnemu sodišču.²⁸ Poleg naštetih služb so v upravi Pazinske grofije sodelovali pisar (Schreiber), izterjevalec davkov ali gastald (naziv je ostal iz časov goriških gorfov) in dva sodna pomočnika ter nekaj biričev, ki so izvrševali telesne kazni, delali kot vratarji na vhodu v grad ali kot stražarji v grajskem stolpu. Različne uslužbenke, ki so sodelovali v delu uprave, so plačevali Notranjeavstrijska dvorna komora (protupisarja, glavarja), pazinski glavar (svojega namestnika ali oskbnika, stražarje...) in zastavni upravitelji (vikarja, zdravnika, apotekarja...).²⁹

Samouprava

Kmečke množice, utesnjene v trdi sistem nemškega fevdalizma, so ohranjale tradicionalne forme sožitja v mnogih majhnih občinah ali komunih, omenjenih tudi v urbarju Pazinske grofije iz leta 1498.³⁰ Komune so vodili župan, podžup in svet desetih starejših kmetov. Omenjene funkcionarje je volilo ljudstvo, potrjeval pa pazinski glavar. Bili so osebno svobodni, za svoje delo pa so dobivali določene regalije. Župan je združeval upravno in sodno oblast (razen v Pazinu in Gračišču), zastopal interese skupnosti do drugih skupnosti in do fevdalca, nadzoroval vzdrževanje reda in miru in obveščal skupnost o željah fevdalca ter podobno.³¹ Poleg omenjenih funkcij je župan opravljal tudi funkcijo razdeljevanja urbarialnih obveznosti med člane svoje skupnosti. Urbarji Pazinske grofije (iz let 1498, 1571, 1578) namreč omenjajo kot urbarialne obveznike posamezne komune in ne posamezne gospodarske enote (kmetije) in podložnike, ki so bili na njih nastanjeni.

Funkcija župana in drugih občinskih funkcionarjev je trajala leto dni, s tem da se je funkcija župana lahko tudi podaljšala. Podžup je predstavljal županovega namestnika in pomočnika pri opravljanju upravnih in gospodarskih funkcij v komunu. Župan, podžup in svet desetih so sestavljali tudi t.i. "banco" ali "klop", sodno inštanco na nivoju komuna. Njene sodne pristojnosti so bile sodstvo v manjših kaznivih dejanjih in prekrških, npr. pri tatvinah na poljih, prestopkih proti javnemu redu in morali ter podobno.³² Ljudstvo jih je imenovalo "sodci", sodili so pa na osnovi običajnega prava.³³ Čeprav je oblast s pravico veta skušala vplivati na izbor komunskih funkcionarjev in jih podrediti svoji oblasti, so ti bili še zmeraj organi kmečke samouprave. Drugačno razmerje je bilo v mestu Pazin, glavnem mestu Pazinske grofije. Tako kot drugi komuni je bilo urejeno kot

28 Vilfan S., n.d., str. 206-207

29 De Franceschi, C. n.d., str. 137-138

30 Urbar je objavil Danilo Klen: Urbar Pazinske grofovije (1498), VHARP, zv. 14, Pazin-Rijeka, 1969, str. 51-159. Prva omemba župana v Istri je iz leta 1199. V listini se kot priča poravnave med Pulo in Barbanom omenja župan Dražica (Drasicha) iz Gračišča. V: Bratulić Vjekoslav: O vremenskom kontinuitetu naseljenosti Slavena u srednjoj Istri (neki prilozii i tumačenja), Jadranski zbornik I/1956, Rijeka-Pula, 1956, str. 99 - 118

31 Vjekoslav Bratulić: Funkcije župana u općinskim zajednicama na području Pazinske grofovije (16. - 17. st.), Jadranski zbornik, zv. VII, Rijeka-Pula, 1969, str. 148-149

32 Carlo De Franceschi: L'Istria. Note storiche, Poreč, 1879

33 Bratulić V., n.d., str. 151

komun, vendar je v njegovem zboru sodnikov manjkal župan. Nadomeščal ga je mestni sodnik (Stadtrichter),³⁴ imenovan od vrhovne oblasti oziroma pazinskega glavarja in ne od ljudstva. S tem je bil onemogočen razvoj mestne samouprave, sodnik pa je bil le izvrševalec vrhovne oblasti.

Cerkvena upravna razdelitev

Cerkvena upravna razdelitev se ni ujemala s političnimi mejami. Od poznega srednjega veka naprej in vse do druge polovice 18. stol. so bili Istrska grofija in njena gospostva razdeljeni med štiri škofijske dieceze. Od vseh je le pičanska imela svoj sedež v Pazinski grofiji, poreška in puljska pa sta bili v beneškem delu. Poreška škofija, po obsegu jurisdikcije največja na istrskih tleh, je na avstrijskem ozemlju obsegala prepozituro Pazin in župnije Stari Pazin, Tinjan, Kringa, Sv. Petar u Šumi, Žminj, Beram, Trviž, Kaščergo, Grdoselo in Zamask.³⁵ Puljski škofijski jurisdikciji so pripadali južni in vzhodni deli Istrske grofije: župnije Kršan, Kožljak, Šušnjeвица, Boljun, Vranja, Paz, Lupoglav ter Lovran in Brseč.³⁶ Tržaška škofija je imela pod svojo jurisdikcijo župnije in kaplanije Sovinjak, Vrh, Račice, Draguč, Borut, Buzet in Momjan. Po miru v Trentu leta 1535 so vse župnije tržaške škofije razen Boruta prešle v roke Benečanov. Pičanska škofija je bila po jurisdikciji najmanjša in najrevnejša na istrskem polotoku; obsegala je župnije Pičan, Gračišče, Lindar, Novaki, Cerovlje, Kršikla, Gologorica, Krbune, Brdo, Čepić, Sv. Ivanac, Grimalda in kaplanije Zarečje, Previž, Škopljak, Tupljak, Grobnik in Gradinje.³⁷ Vse župnije in kaplanije pičanske škofije so bile na avstrijskem ozemlju.

Sklep

Upravni razvoj Pazinske grofije se je v dolgih stoletjih njenega obstoja le malo spreminjal in v različnih obdobjih različno vplival na družbeno, gospodarsko in socialno življenje v Istri. Odnos države do Pazinske grofije kaže predvsem gospodarske in politične interese. Nemški fevdalec, ki je dobil Pazinsko grofijo v zastavo in njegov kapital vložen v nakup, teži predvsem po dobičku in povrnitvi vložene. Zato predvsem v novejši literaturi radi poudarjajo, da je avstrijski državi Pazinska grofija služila le kot predmet raznih finančnih transakcij. Na drugi strani je z istimi, predvsem finančnimi interesi Kranjska dežela, katere sestavni del je Istrska grofija bila. Njen odnos do Pazinske grofije temelji na podrejanju maloštevilnega istrskega plemstva in s tem na pridobivanju pravice pobiranja deželnih davkov. Istrsko plemstvo zato ni predstavljalo pomembnega političnega dejavnika v delu kranjskih deželnih stanov ter v tem smislu ni moglo zaživeti kot del avtonomne stanovske uprave nasproti deželnemu knezu. To pa se ni zgodilo predvsem zato, ker je bila Pazinska grofija, kot del komorne posesti, ves

34 De Franceschi Camillo. n. d., str 144

35 ibidem, str. 303

36 ibidem, str. 304

37 ibidem, str. 304

čas pod neposrednim nadzorom Notranjeavstrijske vlade. V takih razmerah je živel istrski podložnik, ki so ga težile različne fevdalne, deželne in državne dajatve, vojne na meji in razne nalezljive bolezni. Zato je tudi zgodovina Pazinske grofije zgodovina različnih podložniških uporov, ki so se vlekli še tja v konec 18. stoletja. Dva različna družbena reda s svojimi v mnogočem podobnimi in istočasno zelo različnimi načini upravljanja in vladanja sta Istro delila na dva tabora (predvsem v času vojne), istočasno pa nista mogla preprečiti gospodarsko, družbeno, kulturno in predvsem etnično prepletanje ljudstva na obeh straneh meje.

LITERATURA

- De Franceschi Camillo: Storia documentata della Contea di Pisino, AMSI, N.S., vol. X, XI, XII, Venezia, 1963
- De Franceschi Carlo: L'Istria. Note storiche, Poreč 1879
- Vilfan Sergij: Pravna zgodovina Slovencev od naselitve do zloma stare Jugoslavije, Slovenska matica, Ljubljana, 1961
- Smole Majda: Graščine na nekdanjem Kranjskem, Državna založba Slovenije, Ljubljana, 1982
- Šumrada Janez: Podložniško prebivalstvo komornega gospostva Pazin v tridesetih letih 16. stoletja, VHARP, zv. XXVI, Pazin-Rijeka, 1983, str. 81-101
- Kos Milko: Srednjeveška kulturna, družbena in politična zgodovina Slovencev, izbrane razprave, Slovenska matica, Ljubljana, 1985
- Bratulić Vjekoslav: Funkcije župana u općinskim zajednicama na području Pazinske grofovije (16. - 17. st.), Jadranski zbornik, zv. VII, Rijeka-Pula, 1969, str. 147 - 160
- Bertoša Miroslav: Mletačka Istra u XVI i XVII stoljeću II, v: Pazinska knežija: gospodarski nazadak, feudalni pritisci i seljački otpori, Pula, 1986, str. 407-420
- Klen Danilo: Urbar Pazinske grofovije (1498), VHARP, zv. XIV, 1969, str. 53 - 159
- Zgodovina Slovencev, Cankarjeva založba, Ljubljana, 1979
- Smole Majda: Glavni intendant Ilirskih provinc 1809-1813, Publikacije arhiva SR Slovenije; inventarji; serija: Arhivi samoupravnih organov in oblasti, zv. I, Ljubljana, 1973
- Bertoša Miroslav: Uskočki rat i slom istarskog gospodarstva, Jadranski zbornik, zv. IX / 1973-75, Pula-Rijeka, 1975, str. 239 - 286
- Bratulić Vjekoslav: O vremenskom kontinuitetu naseljenosti Slavena u srednjoj Istri, neki prilozi i tumačenja; Jadranski zbornik, zv. I, 1956, str. 99 - 118
- Klen Danilo: Pazinska isprava od 22. novembra 1409. godine. VHARP, zv. 21, 1977, str. 263-278
- Bratulić Vjekoslav: Urbari pazinskog feuda (16. stoljeća) I. del. VHARP, zv. 8-9 / 1963-64, Pazin-Rijeka, 1964, str. 139-204; II. del VHARP, zv. 10, Pazin-Rijeka, 1965, str. 245-290 Društveni razvoj u Hrvatskoj (od 16. do početka 20. stoljeća); v: Bertoša Miroslav: Društvene strukture u Istri (16.-18. st.), Zagreb, 1981, str. 127-152

RIASSUNTO

La contea di Pisino, caduta in mano agli Asburgo dal 1374, rappresentava un'unità feudale formata da possedimenti di corte e da altre piccole proprietà che a partire dal 1521 furono incluse dal punto di vista amministrativo alla regione della Carniola. Lo sviluppo amministrativo della contea di Pisino si è sviluppato in due direzioni. Da una parte nasce il potere dei signori e dei padroni della Contea, degli Asburgo e dei numerosi piccoli proprietari. Suddividono l'amministrazione in politico-militare, giudiziaria e fiscale, assumendo un grande numero di funzionari. Questi avevano il compito di garantire l'ordine pubblico e la sicurezza di raccogliere le imposte e far funzionare l'apparato giudiziario. Dall'altra parte le masse contadine diedero vita alle loro amministrazioni nell'ambito di numerose comunità di villaggio autogestite o di comuni. A guidare i comuni erano il sindaco, il suo vice ed il Consiglio dei dieci, che oltre alle funzioni amministrative curavano anche l'apparato giudiziario per piccole trasgressioni. Dal punto di vista religioso l'intera Contea Istriana era suddivisa in 4 diocesi, delle quali soltanto quella di Pícan aveva sede nella contea di Pisino.